

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ НАПРЯМИ

Шимон А.В.,

студентка,

Науковий керівник: Мушак Н.Б.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
міжнародного права та порівняльного правознавства
Київський університет права НАН України
(м. Київ, Україна)*

This article analyzes the changes in higher education in Ukraine in connection with the implementation of the Bologna process. The author analyses achievements and the shortcomings of Ukraine's higher education, compares higher education in Ukraine, Germany and the UK and proposes measures that will promote the reform of Ukraine's higher education.

Ключові слова: *система вищої освіти, основні здобутки, недоліки, напрями розвитку вищої освіти.*

Постановка проблеми. Питання реформування освіти в Україні в даний період відіграє важливу роль у житті молодого покоління. І за роки незалежності України неодноразово робилися спроби її реформування. Беручи до уваги сучасні тенденції, є потреба у новій концепції підготовки майбутніх фахівців, що призведе до підвищення рівня професіоналізму та компетентності випускників.

У 2005 році Україна приєдналась до Болонського процесу, який повинен був би підвищити рівень освіти на території нашої держави. У 2010 році до програми економічних реформ Президента України увійшла і реформа освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо проблем ефективного реформування освіти, і вищої зокрема, порушувалися в останнє десятиріччя в працях таких науковців, як В. Андрущенко, Я.Болубаш, М. Кісіль, Ю. Жук, Л.Зязюн, О. Навроцький, Н. Пасічник, В. Суханцева та ін.

Однак потрібно виділити невирішені проблеми. Зокрема, це обмежена автономія навчальних закладів, неповна відповідність Болонській системі. Тому проблема реформування системи вищої школи є актуальною, а мета її – забезпечення потреб держави у фахівцях і наукових розробках.

Мета та завдання. Метою статті є виявлення основних здобутків та недоліків, які виникли у зв'язку з попередніми реформами та вироблення рекомендацій стосовно майбутнього реформування вищої освіти в Україні.

Відповідно до мети в статті реалізуються такі завдання:

- досліджено зміни, які відбулися у зв'язку із запровадженням Болонського процесу в країнах Європейського Союзу та в Україні;
- визначені здобутки та недоліки попередніх реформ;
- запропоновані заходи, які сприятимуть реформуванню вищої освіти.

Основний матеріал. Світ дуже швидко розвивається і освіта разом з ним. Але система освіти України не розвивається в тому ж темпі. Вища освіта повинна відігравати провідну роль. І тому важливо, щоб вища школа мала необхідні ресурси й інституційний потенціал для виконання всіх своїх завдань, зокрема таких, як підготовка студентів до професійної кар'єри та особистісний розвиток, створення і підтримання бази новітніх знань, заохочення до наукових досліджень та іннова-

цій. Тому потрібне вдосконалення вищої школи з метою підвищення ефективності її діяльності, гарантування якості вищої освіти [1].

Після приєднання України до Болонського процесу 19 травня 2005 року розпочалося широке впровадження Болонських принципів. При цьому в першочерговому порядку здійснювалися такі заходи, які відповідали Болонським вимогам:

- запровадження кредитної системи обліку наданих студентам освітніх послуг;
- зниження аудиторного навантаження на студентів та надання їм більше часу для самостійної підготовки;
- перехід від п'ятибальної до стобальної шкали оцінювання знань [2, с. 3].

На жаль, можна стверджувати, що Закон України «Про вищу освіту» 2002 року не повністю відповідає новим цілям та завданням реформування національної системи вищої освіти в контексті європейських вимог.

Однак у вітчизняній системі вищої освіти за роки незалежності відбулися значні зміни, що відповідають засадам Болонської декларації:

1) введено ступені бакалавра і магістра (додаток до диплому було встановлено Постановою Кабінету Міністрів України від 17.12.1993р. № 1058 «Про затвердження переліку і зразків документів про освіту та вчені звання в Україні»);

2) введено систему циклів вищої освіти (отримання вищої освіти – кваліфікації спеціаліста або магістра неможливо без завершення першого циклу – бакалаврату);

3) розширюється співпраця із закордонними навчальними закладами щодо навчання і досліджень [3, с. 294].

Болонські принципи розглядаються як основа та механізм модернізації системи вищої освіти в Україні.

Проаналізуємо динаміку змін у структурі вищої освіти України.

Організаційна структура вищої освіти України базується на таких поняттях, як освітній та освітньо-кваліфікаційний рівні. Освітні рівні – це неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта; освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр [4, с. 10].

Щодо реорганізації структури вищої школи згідно з європейськими стандартами, то, фактично, сьогодні побудовано триступеневу систему вищої освіти (бакалавр-спеціаліст-магістр). Європа таку систему вищої освіти не сприймає. Несприйняття триступеневої системи освіти, перш за все, зводиться до того, що майже всі європейські держави, відповідно до Болонського процесу, втілили у своїй системі освіти двоступеневу систему освіти (бакалаврат – магістратура). До того ж, у Європі диплом бакалавра свідчить про повну вищу освіту, на відміну від України, де отримання диплому бакалавра свідчить про неповну вищу освіту. Хто бажає продовжити навчання, стає спершу магістром, а потім може отримати науковий ступінь доктора, що прирівнюється до кандидата наук в Україні.

Наступний аспект оптимізації структури вищої освіти в Україні пов'язаний із зменшенням кількості вищих навчальних закладів. Нині державою вже здійснено деякі спроби інтегрувати менші заклади в більші.

З цього можна зробити висновок, що реформа освіти відповідно до Болонського процесу просувається вперед, але не дуже швидкими темпами.

Можна зробити порівняльний аналіз системи вищої освіти в Україні, Німеччині та Великобританії.

Порівнюючи систему освіти України та Німеччини важливо відмітити, що кожна з 16 федеральних земель Німеччини має власні закони та норми у сфері ви-

щої освіти. Крім того, ВНЗ у Німеччині великою мірою автономні, чого не можна сказати про ВНЗ України.

У зв'язку з участю Німеччини у Болонському процесі почала діяти двоступенева система "бакалавр – магістр (Master)". Тривалість програми 4,5 – 5 років: початкова вища освіта (3 курси) і основна вища освіта (1,5-2 курси) [5, с. 1]. В Україні діє триступенева система «бакалавр – спеціаліст – магістр». Для отримання диплому бакалавра термін навчання в Україні становить 4 роки, спеціаліста – 1 рік, магістра – 2 роки.

Істотною перевагою навчання у Німеччині є можливість поєднувати роботу із навчанням. Так, тут дуже розвинене співробітництво університетів з великими підприємствами, де студенти можуть підробляти під час навчання, проходити практику і працювати в майбутньому за своїм профілем. В українських ВНЗ також можливо поєднувати роботу з навчанням. Так, наприклад, в КУП НАН України студентам надається можливість працювати в університеті під час навчання, щоб отримувати практичні навички.

Що стосується вартості навчання у вузах Німеччини, то можна навчатись безкоштовно або за невелику плату (у деяких федеральних землях встановлюється плата в розмірі 500-1000 євро за семестр).

Так само, як і в Україні, студентам надаються стипендії.

Необхідно підкреслити, що Федеративна Республіка Німеччини займає четверте місце в світі за рівнем підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Основними напрямками на шляху конструктивних динамічних перетворень у вищій освіті Німеччини є якісна освіта на всіх рівнях підготовки, інноваційний розвиток освіти, розвиток суспільства на засадах конкурентоспроможності освіти [5, с. 2].

Ми також провели аналіз системи вищої освіти Великобританії та України. Перш за все потрібно звернути увагу на те, що автономія університетів в Великобританії є найбільш широкою в світі. Великобританія лідирує і серед європейських держав за ступенем автономії університетів – про це свідчить нещодавнє дослідження University Autonomy in Europe II, яке було проведено Європейською Асоціацією Університетів. Університети України володіють обмеженою автономією.

У Великобританії також діє двоступенева система «бакалавр – магістр». Ступінь бакалавра надається після 3-4 років навчання на денному відділенні університету, коледжу чи інституту. Після отримання диплому бакалавра навчання триває, як правило, один або півтора року і закінчується присвоєнням кваліфікації «магістр» (Master) або «доктор» (PhD).

Ще однією відмінністю є те, що у деяких сферах ступінь бакалавра є вищим рівнем і не потребує продовження освіти. В Україні ж після отримання диплому бакалавра потрібно отримати диплом спеціаліста або магістра.

Очевидною перевагою освітньої системи Великобританії є її виняткова гнучкість. Адже є можливість самим вибирати дисципліни, які будуть вивчатися студентами. До того ж, при бажанні обрані предмети і напрями можна змінити. В Україні такої можливості немає, навчання проходить за встановленою програмою.

Тобто, вища освіта в Великобританії є взірцем для наслідування. ВНЗ Великобританії користуються великим авторитетом.

В Україні також важливим питанням є продовження навчання в аспірантурі. Аспірантура — основна форма підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів в Україні.

Варто зауважити, що вимоги при вступі в аспірантуру не є жорсткими. Адже

потрібно тільки подати такі документи (окрім тих, що посвідчують особу, стан здоров'я і т.д.):

- список наукових праць за встановленою формою і копії публікацій у наукових фахових виданнях України з державного управління. Вступники, які не мають таких опублікованих наукових праць, подають наукові доповіді (реферати) з обраної наукової спеціальності;
- копію диплома(ів) з додатком(ами) про повну вищу освіту й наявність кваліфікації спеціаліста або магістра (особи, які здобули освіту за кордоном, – копію нострифікованого диплома), засвідчені у встановленому порядку;
- посвідчення про складання кандидатських іспитів (за наявності складених кандидатських іспитів).

Вступники до аспірантури складають вступні іспити із спеціальності, із філософії та однієї із іноземних мов на вибір в обсязі навчальних програм для вищих навчальних закладів IV рівня акредитації, затверджених МОН України [6].

Навчання проводиться з відривом (очна) і без відриву (заочна) від виробництва.

На нашу думку, умови вступу до аспірантури потрібно модернізувати та удосконалити. Це потрібно зробити для того, щоб зменшити кількість некваліфікованих осіб. Так, можна вжити наступні заходи:

- на навчання в аспірантуру з відривом від виробництва приймати тільки тих осіб, які мають диплом магістра з відзнакою, проявили здібності до науки за результатами участі в конкурсах та мають здобутки у науковій роботі;
- на навчання в аспірантурі без відриву від виробництва приймати осіб, які мають науковий доробок у даній галузі та стаж роботи за фахом.

Аспірантура є найкращим вибором для людини, яка хоче глибоко вивчати улюблену справу, розвиватись, робити свій внесок в науку.

Можна виокремити такі основні здобутки вищої освіти за роки незалежності:

- 1) створено необхідну правову основу функціонування вищої школи;
- 2) введено ступінь бакалавра та магістра;
- 3) сформовано розгалужену мережу вищих навчальних закладів;
- 4) оновлюється перелік професій, введена кредитно-модульна система;
- 5) у навчальний процес стрімко входять сучасні інформаційні технології (дистанційна освіта, інтерактивні методики тощо);
- 6) поглиблюється міжнародна інтеграція [3, с.295];
- 7) запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання та врахування його результатів при вступі до вищих навчальних закладів.

Не можна не відмітити той факт, що на території пострадянських країн надається високий рівень знань та широка спеціалізація. Це відрізняється від спеціалізації в Європі, адже там надається вузька спеціалізація. Додаток до диплома є обов'язковим документом у переважній більшості країн-учасниць Болонського процесу і видається разом із дипломом про вищу освіту. Більшість країн без цього додатка взагалі не визнають дипломи про вищу освіту. 4 вересня 2013 року на засіданні Уряду прийнято постанову КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1997 р. № 1260».

Відповідною постановою затверджено зразок додатку до диплома європейського зразка (DIPLOMA SUPPLEMENT) [7]. Ця постанова набирає чинності з 1 січня 2014 року.

Позитивним явищем залишається надання студентам стипендії.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12 .11. 2012 р.

№ 1078 «Питання стипендіального забезпечення» розмір мінімальної ординарної академічної стипендії становить:

- для студентів вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст” або “бакалавр” – 550 гривень на місяць, а для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації – 730 гривень на місяць;

розмір соціальної стипендії:

- для студентів вищих навчальних закладів з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також студентів, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків, – 1760 гривень на місяць.

розмір академічної стипендії Президента України становить:

- для студентів вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст” або “бакалавр”, - 1000 гривень на місяць, а для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації - 1200 гривень на місяць.

Розмір іменних та академічних стипендій, заснованих Кабінетом Міністрів України:

- для студентів вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем “молодший спеціаліст” або “бакалавр”, – 900 гривень на місяць, а для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації – 1100 гривень на місяць;

Так, на прикладі НТУУ «КПІ» можна продемонструвати, як виплачуються стипендії та кількість студентів, які їх отримують. Близько восьмидесяти відсотків студентів НТУУ “КПІ” отримують академічну стипендію. Розмір мінімальної академічної стипендії встановлюється Кабінетом Міністрів України (КМУ) і з 01.09.2012 р. складає 730 грн. У КПІ діє система заохочення кращих у навчанні студентів: встановлені і виплачуються іменні та персональні стипендії КПІ (близько 175), стипендії Президента України (5), Кабінету Міністрів України (1), Верховної Ради України (4), імені І.В.Курчатова (2).

Згідно з постановою КМУ від 13.06.2013р. №334 «Про внесення змін до Порядку призначення і виплати стипендій» з 01.01.2014 року розмір стипендій для студентів збільшилась.

На нашу думку, було б великим позитивом запровадити в приватних ВНЗ стипендії для тих студентів, які проявляють зацікавленість у житті університету та мають відмінні успіхи в навчанні. Або введення іменних стипендій для кількох студентів з найбільшим рейтингом успішності. Також хорошим заохоченням для студентів є можливість брати участь у різних конференціях, в тому числі і на міжнародному рівні. Так, наприклад, в КУП НАН України студентам надається можливість брати участь у різних конференціях та майстер-класах.

Також важливим здобутком є той факт, що Київський національний університет ім. Т.Шевченка показав найвищий результат серед українських навчальних закладів, розташувавшись між 441-м і 450-м рядками рейтингу найкращих університетів світу QS World University.

Серед недоліків можна виділити такі:

- 1) внаслідок слабого контролю процесу розвитку мережі вищих навчальних закладів різного рівня виникли ризики здобуття молоддю неякісної освіти;

- 2) приєднавшись до Болонського процесу, невиконаними залишилися такі вимоги:

- оптимізація кількості вищих навчальних закладів і освітніх послуг, що

ними надаються (сьогодні в Україні діє більше 350 навчальних закладів III – IV рівня акредитації, тоді як у Франції – 78, Італії – 65;

- визнання українського диплому про вищу освіту в країнах європейського простору;

- створення умов щодо привабливості українських вузів для студентів з інших країн [2, с. 3];

3) недостатня автономія навчальних закладів. Так, університети України не можуть розробляти та впроваджувати нові програми навчання, як це відбувається в країнах Західної Європи, наприклад, у Великобританії. Говорячи про фінансову автономію, ВНЗ в Україні досі не можуть самостійно розпоряджатися навіть тими коштами, які самі заробляють [8, с. 2];

4) неефективне фінансування освіти. Більше 90% державних коштів йде на поточні витрати, перш за все – на зарплати й комунальні платежі. На купівлю обладнання, комп'ютерів, ремонт будівель залишається не більше 5% від фінансування;

5) й досі з ВНЗ випускається дуже багато юристів та економістів, хоча рівень їх знань не завжди відповідає вимогам. Так, на обліку в Державній службі зайнятості України знаходиться понад 40 тисяч осіб з вищою юридичною освітою і більше 34 тисяч – з вищою економічною освітою. В той час, престижність таких професій, як механік, інженер-механік, слюсар і т.д. падає. Одним з найкращих університетів, які досі готують студентів за такими спеціальностями є НТУ України «КПІ».

25 червня 2013 року вийшов Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», у якому містяться стратегічні напрями розвитку освіти. Так, до основних напрямів розвитку вищої освіти належать:

- створення дослідницьких університетів, розширення автономії вищих навчальних закладів;

- перегляд та затвердження нового переліку професій педагогічних і науково-педагогічних працівників;

- залучення роботодавців до співпраці з вищими навчальними закладами, зокрема, до участі у розробленні стандартів вищої освіти, організації проходження практики студентами, вирішенні питань надання першого робочого місця випускникам;

- переоснащення навчальної, науково-методичної та матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів [9].

Якщо вдасться втілити ці завдання в життя, то рівень нашої освіти значно підніметься і буде відповідати стандартам європейської освіти.

На нашу думку, до цього списку слід включити ще такі завдання:

- більш ефективного використання фінансів. Це допоможе зберегти кошти та застосовувати їх у потрібному напрямі. Наприклад, впровадження нових технологій (комп'ютеризація ВНЗ, проведення майстер-класів для студентів), підвищення стипендій студентам, що, у свою чергу, збільшить мотивацію до навчання;

- надання пільг та привілеїв не тільки особам, які належать до соціальних категорій, а й особам, які показують відмінні успіхи.

Саме втіливши всі ці завдання, ми зможемо рухатись далі, ввійти в європейський простір вищої освіти та бути конкурентоспроможними.

У ЄС також відбувається модернізація вищої освіти. Так, для модернізації ви-

щої освіти в рамках ЄС був розроблений такий документ: Висновки Європейської Ради стосовно модернізації вищої освіти (2011 / С 372/09). В ньому зазначено, що якість освіти та наукових досліджень є ключовими факторами успішної модернізації систем вищої освіти в Європі. Також в документі зазначається, що зміцнення зв'язку у так званому «трикутнику знань» між освітою, дослідженнями та інноваціями є ключовою умовою, яка дає можливість вищій освіті сприяти збільшенню зайнятості та економічному зростанню випускників ВНЗ.

Тож, підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що вища освіта в Україні ще потребує вдосконалення. Тому необхідно усунути всі недоліки та відзначити позитивний ефект Болонського процесу. У нас є можливість отримувати вищу освіту на європейському рівні. Однак перш за все потрібно втілити європейські стандарти в нашій системі освіти, беручи звідти тільки найкраще, та не забувати про власні освітні традиції та культуру. Як казав Т.Г. Шевченко: «І чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь».

Список використаних джерел

1. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bologna2009benelux.org>.
2. Володимир Борейко, Галина Борейко. Здобутки і невдачі Болонського процесу в Україні. – 5 с.
3. Росул В.В., Кобаль В.І. Вища освіта України: стан проблем і перспективи. – с.294 – 301.
4. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / С.О. Сисоєва, Н.Г. Батечко / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний університет біоресурсів і природокористування України – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 368 с.
5. Штефуца В.О. Реформування системи вищої освіти Німеччини в умовах реалізації цілей Болонського процесу, 2012 р. – 3с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» від 01.03.1999 № 309 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/309-99-%D0%BF>
7. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publ_ish/article?art_id=246658630&cat_id=244274160
8. Ирина Орлова. Реформа освіти в Україні. – 16 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/members_reviews/Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf
9. Указ Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>